

II

Hoe mijn ouders elkaar precies hebben leren kennen, weet ik niet. Ik weet dat mijn vader en zijn moeder vlak na de oorlog in Den Haag mijn latere grootmoeder Willy op straat tegenkwamen en dat ze even met elkaar bleven praten omdat ze een gemeenschappelijke vriendin hadden. Pappa is dan twaalf jaar en diep onder de indruk van de schoonheid van zijn latere schoonmoeder. Het kleine meisje dat ze aan haar hand heeft, Mamma was toen vijf, herinnert hij zich nauwelijks.

In het proefschrift *Nihilisme en Cultuur*, dat Joop Goudsblom in november 1960 verdedigde, vond ik een uitnodiging aan mijn vader en zijn eerste vrouw, voor een receptie die de vrouw die mijn moeder zou worden een paar dagen later geeft op de Verlengde Tolweg in Den Haag. Ging mijn vader alleen naar die receptie? In ieder geval heeft hun eerste ontmoeting verregaande gevolgen voor beiden: een jaar later verlaat mijn vader zijn eerste vrouw en verbreekt mijn moeder haar verloving met acteur Dolf de Vries.

Ik word twee jaar later geboren, in Bad Godesberg, naast Bonn, waar mijn vader dan nog steeds correspondent is voor de GPD. Een halfjaar later vertrekken we per boot naar Amerika, waar Pappa zijn correspondentenschap voor de GPD in Washington D.C. voortzet.

Amerika is een bevrijdend avontuur voor mijn ouders. Voor het eerst zijn ze helemaal weg van huis. Ver van hun familie, hun

milieu, in een nieuwe omgeving, een nieuwe cultuur, die hun manier van leven en denken onherroepelijk zal veranderen. In 1964 schrijft mijn vader een artikel met als onderwerp: 'Welke verschuivingen het beeld van Holland voor mij heeft ondergaan sinds ik buiten de grenzen woon'.

Hij begint met:

Drie jaar geleden ging ik uit Nederland weg en dat was bepaald niet met loden schoenen. Ik was blij te vertrekken uit de wat verstikkende atmosfeer die tussen de Hollandse huizen hangt, uit het kringetje 'ken je die en ken je die' en 'hoe heet je vrouw van zichzelf'. Ik ging toen naar Duitsland met het idee daar weliswaar een verre van ideale maatschappij te zullen vinden, maar in elk geval een andere horizon, een groter land, een ruimer perspectief, een volk in de greep van problemen, geestelijke en politieke.

Vervolgens somt hij op wat hij nu, op een afstand, als positief aan Nederland ervaart: de befaamde reinheid, de klare contouren van het landschap, het gevoel voor humor, het droogleggingsproject en het Deltaplan. Daar blijft het bij. Hij bekritiseert de slappe Nederlandse politiek, het taboe van de periode '40-'45, de sensatiebeluste '*Libelle*-houding' die men heeft ten opzichte van het koningshuis, zonder enige kritiek te durven uiten.

Tot slot zegt hij:

Ik vrees dat deze oproep tot wakker denken minder succes zal hebben dan het roepen in een woestijn, waarop ten slotte geantwoord werd. Nederland slaapt, dat is één van de sterkste indrukken van het land, die ik heb sinds ik er weg ben. Een mateloze zelfingenomen gezapigheid kenmerkt het leven. Echte tevredenheid lijkt weliswaar gering te zijn, maar de opstandigheid is zonder twijfel nog veel kleiner. Belangrijke sociale of sociologische thema's worden nauwelijks

aangeroerd. Onze wetenschappelijke talenten worden weggezogen, onze schrijvers verslijten hun zolen op de mars naar bezoldiging, een groot deel van de toneelspelers lijkt van zichzelf nog verrukter dan tante Alida op rij zeven...

Mijn vroegste herinnering lijkt merkwaardig genoeg veel op Pappa's eerste herinnering, die hij zo'n twintig jaar geleden opschreef en zelfs jaren later nooit kon herlezen (of voorlezen) zonder in snikken uit te barsten:

De kindereetzaal van het stoomschip was helemaal leeg. Er liepen nog wel een paar grote mensen rond die opruimden, maar alle andere kinderen waren al opgehaald door hun ouders. Ik zat als enige aan een lange houten tafel, zo verloren, zo verlaten als een driejarige zich maar kan voelen. Wat was er met mijn vader en moeder gebeurd? Het moest iets vreselijks zijn. Het vreselijke dat ik elke dag vreesde als zij mij, voor dat zij zelf gingen eten in de grote-mensen-eetzaal, afzetten op het kinderdek...

In mijn vroegste herinnering zijn we in Aspen om te skiën, ik ben bijna drie jaar oud. Mijn moeder was als jonge vrouw een tijdje skilerares in Lech. Ze heeft er zelfs even aan gedacht voor de Olympische Spelen te trainen. Ze neemt me tussen haar benen, ik heb piepkleine skietjes aan, en suist zonder stokken met mij van de berg. Het geeft een enorm gevoel van vrijheid en veiligheid. Ik voel haar vertrouwde warmte en in onze vaart zijn we verbonden en los tegelijkertijd.

Daarna sta ik alleen boven aan een lange trap te huilen. In het vertrek achter mij spelen kinderen. Er is een kindermeisje dat me probeert te troosten maar ik sla haar boos van me af. Mijn ouders zijn alleen gaan skiën en hebben mij in de crèche van het hotel achtergelaten. Ik ben niet zoals Pappa, 'zo verlaten, zo verloren als een driejarige maar kan zijn', nee, ik ben woedend.

Ik wil schoppen, slaan, iets kapotmaken. Ze hebben mij buitengesloten.

Amerika is voor mij in de eerste plaats geur: drukinkt – die typische zweem van oude schrijfmachines – en houtvuur, smeerolie, olieverf, wierook. Het is ook geluid: het tjilpen van de *American Robin*, het kraken van ons houten huis, de sirenes van de brandweer in de verte, Bach, Pappa's telexmachine. En smaak: *cherry pie, maple syrup, jelly pudding, roasted corn*.

Washington D.C. is, zoals heel Amerika ook in die dagen, uitgesproken *child friendly*. Ik ben bovendien *the golden girl*, zo hoogblond en ondernemend dat grote mensen graag de tijd nemen met me te praten. In winkels, restaurants en parken ben ik binnen een paar minuten verdwenen en dan vinden mijn ouders me druk in gesprek met de kok, de kassajuffrouw, de straatveger of een zwerver. Tijdens een bezoek aan het Witte Huis ga ik alleen op stap en word uren later door een grote zwarte bewaker slapend onder het bed van president Johnson gevonden.

Mijn ouders nemen me altijd overal mee naartoe, naar een concert van Joan Baez in 1967 om tegen de Vietnamoorlog te protesteren, naar Harry's Bar om oesters te eten, naar partijtjes van vrienden. Wanneer ze thuis ontvangen, kom ik op een gegeven moment uit bed gerold, gewapend met een van mijn twee kinderstoeltjes om naast de grote mensen te gaan zitten. Maar eerst vraagt Pappa me dan aan onze gasten voor te doen hoe we op school de dag beginnen. Ik ga rechtop in het midden van de kamer staan, leg mijn hand op mijn hart en zeg: *'I pledge allegiance to the Flag of the United States of America, America is the land of liberty...'*

Er wordt gelachen en geapplaudisseerd. Mijn ouders zijn trots op me, Pappa is trots op me.

Vijf jaar later geeft mijn moeder in Amsterdam-Zuid haar eerste partijtje sinds het vertrek van mijn vader naar Den Haag. Ze heeft me verboden uit bed te komen, maar mijn nieuwsgierig-

heid is te groot en ik verstop me beneden in de garderobe. Zo nu en dan gaat de deur van de stampvolle zitkamer open. Er klinkt luide muziek, *Tommy* van The Who, muziek waar mijn moeder in die dagen naar luistert en waar ik niet tegen kan. Ik vang een glimp op van Henk Jurriaans, een zwaar opgemaakte Marte Röling en onze buurvrouw, het zusje van Frans Brüggen.

Wanneer ik me tussen de jassen begin te vervelen, kruip ik naar de deur en probeer onder de kier door te kijken. Het enige wat ik zie zijn mannenschoenen en plateauhakken. Dan gaat opeens de deur open en staat Jurriaans voor me. Zonder enige notitie van me te nemen, stapt hij over me heen en loopt naar de keuken. Een vriendin van Mamma ziet me en zegt: ‘Hé, ga jij eens gauw je nest in!’

Er wordt gelachen. Beschaamd loop ik de trap op naar boven.

Wellicht door de openheid van de Amerikanen en het feit dat ik enig kind ben in die jaren, beschouw ik de ‘grote mensen’ als niet wezenlijk anders dan mezelf. Ze zijn groter, maar je kunt met ze praten en ik vind praten net zo leuk als spelen. Pappa en Mamma noemen mij dan ook *the chatterbox*, de kletskaus. Ik wil bovendien altijd alles weten en wie kun je beter ondervragen dan *the grown-ups*? Ook later in mijn leven heb ik nooit het gevoel gehad dat het uitmaakt of mensen ouder zijn dan ik. Een groot deel van Pappa’s vrienden zijn mijn vrienden geworden en omdat we vaak dezelfde belangstellingen hebben voel ik me bij hen meer thuis bij dan bij mijn leeftijdsgenoten.

Mijn favoriete grote mens is Pappa’s collega en vriend Eddy Lachman, correspondent voor het *Algemeen Handelsblad* en de NRC. Hij is vrijgezel, woont niet ver van ons af en komt me zo nu en dan halen om te gaan wandelen in Georgetown. Ik ben gelukkig wanneer ik hand in hand met hem door de straten loop. Hij heeft een andere manier van praten dan andere grote mensen, dat heeft te maken met iets in zijn accent, beslist on-Amerikaans, en

zijn manier van mij bejegenen. Hij noemt me *young lady* en wanneer we *pancakes* gaan eten houdt hij de deur voor me open. Soms neemt hij me mee naar een speelgoedwinkel of een boekhandel.

Eddie en ik zijn vrienden, een vriendschap die zal duren tot zijn dood in 1999.

Wanneer ontmoet ik mijn vader voor het eerst? Van wanneer dateert mijn eerste echte beeld van Pappa?

Zijn aanwezigheid in mijn eerste herinneringen is alom. In het ratelen van zijn telexmachine in de kast in de slaapkamer, waar hij zijn stukken schrijft, in zijn stem, in zijn fysieke nabijheid. Ik heb veel herinneringen aan mijn eerste jaren in Washington D.C en weet die ook chronologisch te ordenen, maar het eerste beeld van Pappa los, van alles, als ander mens, is relatief laat.

We wonen op de begane grond van een appartementengebouw aan Tunlaw Road, ik ben dan vier jaar oud. Op het dak van het gebouw is een zwembad en daar leert mijn vader me zwemmen. Hij gaat steeds een stukje verder staan zodat ik naar hem toe moet zwemmen. De zon verblindt me, trekt ontelbare zilveren draden over het wateroppervlak. En dan is er opeens dat beeld van hem, met zijn toen al spierwitte haar, lachend, met uitgestrekte armen. Ik maak kleine slagen om het moment opzettelijk lang te laten duren, om de tijd in dat glinsterende luchtledige waarin Pappa en het water één lijken te zijn tot het uiterste te rekken. Dan voel ik zijn lichaam en knel me met mijn armen stevig aan hem vast.

Mijn ouders hebben allebei de gave het leven tot een feest te maken. Maar de manier waarop ze dat doen verschilt. Mamma is onovertroffen in het creëren van een magische sfeer. Het grote boeket in de gang, de met zilver gedekte tafel voor het kerstontbijt, de verzameling aardewerken potten op het kastje, de Perzische kussens op de bank; alles wordt mooi en bezielde onder haar handen. Ze verzamelt en schikt, ze verandert en zoekt. En altijd

weet ze weer een nieuwe harmonie te scheppen. Zelfs de kleinste dingen, een *BLT sandwich*, een kan met *ice tea*, de mand met vruchten op tafel, worden exuberant meesterwerk en luxueuze genoegens.

Voor mijn vader is zijn omgeving ook belangrijk – als veertienjarige verplicht hij zijn moeder tot haar grote tegenzin de hele inrichting van hun huis te veranderen – maar zijn levenskunst heeft meer te maken met de dingen die we doen. Wanneer hij zich goed voelt, en ik denk dat dat zo was in Washington, is het leven een *moveable feast* met hem. Hij is uitgelaten, geestig, vol gekke invallen. Opeens besluit hij dat we crêpes gaan eten in Georgetown, of naar de zonsondergang over de Potomac gaan kijken, dat we op bezoek gaan bij vrienden die in een kerk in Maryland wonen of dat ik uit bed moet worden gehaald om de Hollandse kaas te proeven die Jérôme Heldring meebracht.

In combinatie met mijn moeders onconventionele openheid en hartstocht zijn de dingen die Pappa bedenkt van een soort onbezonnen zorgeloosheid, die mij als kind al intens gelukkig maakt.

Washington D.C. is in die tijd nog een slaperige, zuidelijke, stad waar het cultureel veel dynamischer New York op neerkijkt.

Pappa schrijft zijn artikelen meestal 's nachts op de telexmachine in de kast. Overdag gaat hij naar persconferenties of heeft afspraken in de stad. Er is veel om over te schrijven. *The Civil Rights Act*. De nieuwe president Johnson, die in eerste instantie gezien wordt als een tweede Roosevelt die Amerika's schandvlek, de grote armoede van één op de zes burgers, zal uitwissen. De toenemende rassenrellen en de moord op Martin Luther King. Vervolgens het loslaten van het sociale regeringsbeleid om al het geld en energie te stoppen in de Vietnamoorlog (zoals Pappa schreef: 'een onmenselijke jungleoorlog aan de andere kant van de aardbol'). De kritische interventies van senator Fulbright die langzamerhand een deel van de Amerikaanse opinie en starre

pers van gedachten doet veranderen en de groeiende invloed van een onafhankelijke journalistiek, dankzij mensen als Walter Lippmann en Izzy Stone ('De overheid liegt totdat het tegendeel bewezen is').

Deze ervaringen leggen de basis voor de ideeën waarmee mijn vader zich er later, als hoofdredacteur van *NRC Handelsblad*, op toelegt een kwaliteitskrant te maken.

Van de rassenrellen en het nog zeer sterk aanwezige racisme in die tijd merk ik als klein kind niet veel. Mijn kleuterschool is internationaal en er zijn kinderen uit alle landen en van alle rassen. Ik heb een zwarte pop die ik 'Kapteintje' genoemd heb en die veel bekijks trekt (hoewel ik nauwelijks tot tien kan tellen in het Nederlands, heb ik een vreemde voorliefde voor Nederlandse namen en doop onze Siamese poezen Boudewijn en Burghart).

De reden voor deze belangstelling begrijp ik niet goed, maar wanneer er op straat of in winkels: *'Look at that child, she has a black doll'*, wordt uitgeroepen, houd ik vol trots Kapteintje in de lucht.

Mijn lieve zwarte oppas komt uit South Carolina en heet Lorina en haar broer Jim logeert een tijdje bij ons op de bank in de zitkamer. Omdat hij geen huis heeft, zei Mamma. Jaren later vertelt mijn vader me dat hij in werkelijkheid bij ons ondergedoken zat omdat hij door de politie werd gezocht voor verstoring van de openbare orde tijdens een demonstratie.

Op donderdagavond 5 april 1968 wordt dominee Martin Luther King in Memphis vermoord en bijna onmiddellijk breken in vele steden van Amerika rellen uit. Mijn kleuterschool is in de zwarte buurt van Washington D.C. en het is daar dat de rellen de volgende dag het hevigst zijn. Het hoofd van de school besluit al in de ochtend de aanwezige kinderen, veel zijn niet gekomen, mee naar huis te nemen. Ik herinner me onze tocht in haar auto nog goed. Overal rookwolken en brandende vuren, vernielde

huizen en winkels, schreeuwende zwarte mensen die ons de weg versperren.

Mijn vader schrijft in de krant:

Precies zoals in de afgelopen jaren in andere steden hebben Washingtons oproerige negers ook hier hun eigen wijken in brand gestoken en geplunderd. De grotendeels blanke wijken ten westen van het Rock Creek Park bleven ongeschonden. Tegen de winkels uit hun eigen wijken richtten zich weer de nijd en rancune van de door de moord op dr. King uit balans gebrachte neger. En het gevolg is nu weer dat de negers zelf het slachtoffer zijn van de geweldgolf. Honderden baantjes zijn door de vernieling van bedrijven verdwenen en gisteren was er gewoon voedselgebrek in de wijken rondom de vernielde winkels.

Wanneer mijn ouders, ongerust door de nieuwsberichten, besluiten mij eerder van school op te halen vinden ze een dicht gebouw te midden van rokende puinhopen. Ze raken in paniek, beelden zich in dat de plunders hun woede op de kinderen hebben botgevierd en snellen naar de politie. Die bellen de hoofdonderwijzeres en al snel blijkt dat we allemaal in veiligheid zijn en braaf voor de televisie naar cartoons zitten te kijken. Wanneer mijn ouders me komen ophalen, werpen ze zich op me en word ik praktisch doodgekuffeld. Ze zijn zo dichtbij dat ik geen adem kan halen. Bovendien schaam ik me voor hun overdreven gedrag: waar maken ze zich in godsnaam zo druk over?

In een brief aan zijn moeder schrijft Pappa:

Hendrickje is verschrikkelijk Amerikaans aan het worden. Onvermijdelijk in de kleuterschool natuurlijk, maar soms klapperen onze oren als ze met onvervalst yankee-accent iets ten beste geeft. Ze wordt nu echt groot en vertelt elke dag wat ze op school heeft gedaan, zingt de liedjes voor,

die ze geleerd heeft en dwingt ons alsmaar mee te doen aan groepsdansjes, die we niet kennen. We zijn vorige week een ochtend op haar school geweest op de laatste dag voor de officiële vakantie. Ze was helemaal bleekjes van de emotie dat we er waren en zat steeds met een heel emotioneel snoetje om te kijken en naar ons te wuiven. Ze had Julian precies voorgeschreven welke jurk ze voor het festijn aan moest trekken en eigenlijk wilde ze dat ik in smoking kwam, want dat vindt ze altijd prachtig als ik met zwarte strik rondloop voordat we ergens uit dineren gaan.

Mijn moeder, die kunstenaar is, werkt in een gemeenschappelijk atelier in de galerie waarvan ze deel uitmaakt. Ze schildert veel in die tijd, heeft meerdere exposities en er wordt een televisieprogramma aan haar en haar werk gewijd. Wanneer zij me ophaalt van school, ga ik vaak mee naar het atelier.

Ik heb mijn eigen hoek waar ik mag tekenen en schilderen. Ik bedenk de vreemdste titels voor mijn tekeningen, zoals 'Nobody with dog' of 'Looking for worms'. Het is merkwaardig genoeg alleen tijdens deze periode dat mijn moeder probeert me iets te leren. Wanneer ik haar later in Nederland vraag me te helpen met tekenen, antwoordt ze altijd dat ze geen tijd heeft.

We werken samen zonder veel te praten, zij voor haar ezel, ik op de grond. Zo nu en dan kijkt ze wat ik doe en geeft advies over kleur of compositie. Ik heb tijdens die middagen het gevoel dat Mamma en ik met iets belangrijks bezig zijn, (*Mum and I are creating*), schijn ik tegen de galeriehouder te hebben gezegd) en die momenten van gedeelde concentratie maken deel uit van mijn gelukkigste jeugdherinneringen.

Tijdens de laatste jaren in Washington krijgt Mamma steeds vaker last van zware depressies, waarvoor ze in behandeling gaat bij een psychiater. Uit brieven aan zijn moeder en vrienden blijkt dat Pappa niet goed begrijpt waarom ze zich zo slecht voelt.

‘We hebben een heerlijk leven,’ schrijft hij. ‘De reden voor Julians gedeprimeerdheid is mij een raadsel.’

Ik merk als kind al dat Mamma tijdens deze periode anders is dan normaal. Ze is heel stil en geeft geen antwoord op mijn vragen. Zelfs haar gezicht verandert. Minder zacht, minder toegankelijk. Ik word van school gehaald door mijn vader of ik ga mee naar huis met de directrice. Soms ga ik naar de buurvrouw, bij wie ik aan de keukentafel teken. Mijn ouders maken opeens ruzie, er hangt een vreemde gespannen sfeer.

Tijdens een klein diner brandt Mamma bij het afgieten van de groente zodanig haar hand dat ze naar de eerste hulp moet. Ik ben al in pyjama en terwijl mijn ouders naar het ziekenhuis gaan, word ik meegenomen door de buurvrouw, die ook bij ons eet. Opeens raak ik totaal in paniek. Gillend en schreeuwend spartel ik tegen en wat de buurvrouw ook probeert om me te kalmeren, ik ben voor geen enkele rede vatbaar. Het enige wat ik wil is op een krukje voor haar keukenraam staan om te kijken of ik ze al zie arriveren. Wanneer ze ten slotte terugkomen en ik ze huilend tegenmoet ren, schrik ik van de aanblik van mijn moeder. Haar hand zit in het verband, maar dat is niet wat me bang maakt: het is haar blik. Heel afstandelijk en ver weg. In zichzelf gekeerd. Het is alsof ik niet meer voor haar besta.

Vijfjaar wonen we in Washington D.C., van 1963 tot 1968.

Op de terugweg van een reis naar Vietnam voor de GPD krijgt mijn vader het aanbod naast Henk Hofland medehoofdredacteur van het *Algemeen Handelsblad* in Amsterdam te worden, met in het vooruitzicht een toekomstige fusie met de NRC. Beide kranten zitten in hetzelfde concern, delen al een aantal van hun buitenlands correspondenten en lijden grote verliezen, onder andere door de concurrentie van de televisiereclame. Het idee spreekt Pappa aan, de gedachte dat door de bundeling van deze twee serieuze dagbladen een soort Nederlandse *New York Times* gecreëerd zou kunnen worden heeft al eerder door zijn hoofd gespeeld.